

TÜRKİYE’DEKİ SPOR BASININDA NEFRET SÖYLEMİ*

Selami ÖZSOY¹, Kadir YILDIZ²

Öz

Özünde dostluk ve barış gibi pozitif değerleri barındıran spor, günümüzde tüm dünyada zaman zaman şiddet olaylarıyla gündeme gelmektedir. Bu araştırmada, spor sahalarında yaşanan şiddet olaylarına dolaylı olarak etkisi olduğu ileri sürülen medyadaki “nefret söylemi” incelenmiştir. Son yıllarda akademik araştırmalara konu olan nefret söylemi, bir grubu ya da kişiyi ırk, cinsiyet, ulus, din, politik görüş ve sosyal sınıf gibi ayrımlarla aşağılamak veya tehdit etmek şeklinde tanımlanmaktadır. Bu araştırmada son dönemde gerginlik veya şiddetin yaşandığı futbol maçları referans alınarak, bu müsabakaların öncesinde ve sonrasında geleneksel ve internetteki yeni medyada yer alan haber ve yorumlarda öne çıkan nefret ifadeleri örneklenmiştir. Geleneksel medya kapsamında günlük yayın yapan spor gazeteleri ile yerel ve yurt genelinde dağıtımı yapılan gazetelerin spor sayfaları incelenmiştir.

Sonuç olarak spor medyasında milli maçlar öncesinde rakip ülkenin takımına karşı, büyük takımların maçlar öncesinde ve sonrasında birbirlerine karşı nefret söylemi içeren ifadelerin sık olmasa da yer aldığı görülmüştür. Bunun dışında nefret söylemi içeren mesajların sosyal medya ortamına da taşınarak özellikle genç kuşak arasında dolaşıma sokulduğu da var olan bir gerçekliktir. Spor sahalarında görülen şiddet olaylarında geleneksel ve yeni medyanın taraflar arasında var olan gerginliği tırmandırıcı veya yaşanan şiddeti tekrarlayarak yeniden üretici bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Şiddet, spor, medya, nefret, nefret söylemi.

HATE SPEECHES IN TURKISH SPORTS PRESS

Abstract

Sports which includes positive values such as friendship and peace is sometimes brought to the world’s agenda by events of violence. In this study, examines “hate speeches” in the media that are believed to have indirect effect on violence experienced in sports fields. Hate speech, a recent topic of academic research, is defined as insulting or threatening a group or an individual based discriminations on race, gender, nationality, religion, political views or social status. This research illustrates expressions of hate in traditional and new media prior to and after football matches in which tension and violence were observed. Daily sports journals and

* Bu çalışma, 7-8 Haziran 2013 tarihlerinde Samsun’da düzenlenen “Sporda Şiddetin Temelleri ve Önlenmesi Yönündeki Stratejiler Sempozyumu”nda sunulmuştur.

¹ Yrd. Doç. Dr., Abant İzzet Baysal Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü

² Arş. Gör., Abant İzzet Baysal Üniversitesi Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Spor Yöneticiliği Bölümü

sports sections of local and national newspapers were examined in the context of traditional media.

According to results, expressions involving hate speech were observed towards the opponent team about major league matches and prior to the Turkish National Football Team matches. It was also found that messages including hate speeches were transferred to social media environments and recycled among young generation. In terms of violence in sports fields, it can be argued that traditional and new media escalate the tension which exists among the fans and reproduce the violence by repeating it.

Key Words: Violence, sport, media, hate, hate speeches.

GİRİŞ

Türk Dil Kurumu sözlüğü, nefret sözünü “Bir kimsenin kötülüğünü, mutsuzluğunu istemeye yönelik duygu ya da tiksinti” olarak anlamlandırmaktadır (tdk.gov.tr). Söylem ise Latince “discurrere” (oraya buraya koşuşturma, gidiş gelişler) sözünden türemiştir. Söylem, ortak sayılılarla bir araya getirilmiş, bütünleştirilmiş bir dil kullanım alanıdır. Söylem, dilbilimine göre cümlelerin üstünde dilin örgütlü bir şekilde kullanımı olarak tanımlanabilir (Mutlu, 1998: 262). Kocaman’a göre söylem, dil kullanımının kültürel ve toplumsal bağlamda ele alınmasıdır (1996: 15). Bir başka tanıma göre de söylem, kişilerin içinde anlam ürettikleri ya da anlamını oluşturdukları tarihsel, kurumsal ve toplumsal biçimde kurgulanan önermeler, ulamlar, terimler ve inançların dizgeleştirildiği bir yapıdır (Güz, 2002: 348). Foucault, belirli bir tarihsel dönemde belirli bir konu hakkında konuşma ve bilgi üretme imkânı tanıyan açıklamaları söylem olarak adlandırmıştır. Foucault’ya göre söylem, bir şey hakkında ne söylenebileceğini belirleyen ve sınırlayan bilgidir. Bu çerçevede hukuk, tıp, suç, cinsellik, teknoloji vb. söylemlerinden söz edilebilir (Korat, 2008: 62).

Son yıllarda akademik araştırmalara konu olan “nefretli konuşma” ya da “nefret söylemi”, bir grubu ya da kişiyi ırk, cinsel yönelim, ulus, din, politik görüş ve sosyal sınıf gibi ayrımlarla aşağılamak veya tehdit etmek şeklinde tanımlanmaktadır (Wolfson, 1997: 47). Nefret söylemi, içerisinde aşırılık barındırır, aşırılık taşıyan önyargılardan oluşur (Post, 2009; 123). Bunun yanında nefret söyleminin bir boyutu da salt söylem olarak kalmaması, teşvik veya provoke edici bir yönünün de olmasıdır. Nefret söyleminin oluşmasında, dile gelmesinde belirli bir artalan vardır ve burada aşırılaşan önyargılar rol oynamaktadır. Nefret söylemi geniş bir yelpazede incelendiğinde olumsuz bir söylem olarak ifade edilmektedir. Bu söylem esnektir, çünkü nefretten yola çıkarak nefreti teşvik etmeye varabilen,

suiistimale, aşağılamaya, hakarete, yermeye dayanan kelimeler ve sıfatlardan oluşan, öte yandan da aşırı önyargılardan bağımsız olmayan bir ifade şeklidir (McGonagle, 2001; 26). Nefret söylemi özellikle ırk ve cinsiyet temelinde; kin, nefret, tahammülsüzlük ve hoşgörüsüzlüğün dışavurumu olarak nitelendirilebilir. Bu tahammülsüzlük ve hoşnutsuzluk adaletsizliklere, başkalarının haklarının gasp edilmesi gibi durumlara neden olabilmektedir. Hedef alınan gruplara “toplumda size yer yok” mesajı verilir; grup üyeleri pasifleştirilir ve sessizleştirilir (İnceoğlu ve Sözeri, 2012: 24). Nefret söylemi, hukuki anlamda kategorik olarak suç değildir. Ancak nefret söylemi, belirli bir içeriğe sahip olması halinde bazı ülkelerin mevzuatında suç olarak düzenlenmiştir (İnceoğlu, 2012: 107).

Kısaca nefret söylemi, içinde bir kişi veya grubun kötülüğünü istemeye yönelik unsurların olduğu söz dizileridir. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi'nin 1997 yılında nefret söylemiyle ilgili kabul ettiği tavsiye kararında nefret söylemini: Irkçı nefret, yabancı düşmanlığı, antisemitizm veya hoşgörüsüzlük ifade eden saldırgan, milliyetçilik de dâhil olmak üzere, hoşgörüsüzlüğe dayalı diğer nefret biçimlerini yayan, teşvik eden, savunan ya da haklı gösteren her türlü ifade biçimidir (CEOM, 1997), şeklinde tanımlarken; Diğer yandan komite, nefret söyleminin medya aracılığıyla yapılmasının daha zararlı olacağını vurgulamıştır (İnceoğlu ve Sözeri, 2012: 24).

Medya, nefret söyleminin yayılmasında etkin bir rol oynamaktadır. Başta internet olmak üzere yeni iletişim teknolojilerinin sınırlanması güç geniş bir özgürlük alanı oluşturması da nefret söyleminin yeniden üretilmesinde etkili olmaktadır. Radyo, televizyon, gazete gibi kitle iletişim araçları; ırksal, ulusal, dinsel ya da etnik nefretin tahrik edilmesinde ve bu bağlamda çeşitli karalamaların yapılmasında güçlü araçlar olarak görülmüş, bu nedenle hem ulusal hem de uluslararası düzeyde çeşitli sınırlamalar getirilmesine ihtiyaç duyulmuştur (Küzeci, 2007).

Teoride özünde dostluk ve barış olan spor; pratikte günümüzde geniş kitlelerin takip ettiği bir popüler kültür ürünü olarak nefret söyleminin ulusal ve uluslararası ortamda yayılmasında bir zemin oluşturmaktadır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de en fazla ilgi gören spor dalı olan futbol, medya aracılığıyla taraftarların ya da milliyetçi kimliklerin birbirlerine olumsuz mesajlar ilettikleri ortamlara dönüşmektedir.

McGill’e göre futbolu en çok kirleten unsur nefrettir. Dinleri, ten renkleri ve hatta sadece tuttıkları takımlar dolayısıyla insanlar birbirlerinden nefret etmektedir. Holiganlar en önemsiz nedenler

yüzünden ötekileştirdikleri “rakip oyuncu veya taraftardan” nefret etmektedir (2006: 210). Futbolun oyun olmanın ötesine geçirilerek metalaştırıldığı bir ortamda, kazanma-mutlaka başarı elde etme düşüncesi oyunun ruhunu ve özünü yok etmek sureti ile “her ne olursa olsun başar, kazan” mantığını futbol sahalarına yerleştirmiştir. Talimciler’e göre (2010), kardeşlik-dostluk gibi değerler yeni anlayışa göre rafa kaldırılmıştır, artık futbol sadece bir oyun değildir. Bu yüzden taraftarların yan yana maç seyrettiği günler geçmişte kalmıştır. Büyük kulüplerin birbirleriyle oynadıkları karşılaşmalarda tribünler misafir taraftara kapatılmıştır. Nefret söylemi; tribündeki tezahüratlarda, kulüp yöneticileri ve futbolcuların yaptığı açıklamalarda, futbol programlarındaki hiddetli tartışmalarda, gazete başlıklarında köşe yazarlarının ifadelerinde, sosyal medyadaki paylaşımlarda, bireysel futbol sohbetlerinde farklı dozajlarda tekrarlanmaktadır. Medyanın çoğu zaman dolayına soktuğu nefret söylemi, kitlelere ulaşarak çarpan etkisi yapmaktadır.

Nefret söyleminin işlevlerinden birisi de şiddetin altyapısını hazırlamasıdır. Bunu, çeşitli inançlar veya yargılar ağı yaratarak gerçekleştirir. Tsisis’e göre şiddet; sosyal inançlar, gelenekler, metaforlar ve çeşitli grupları aşağılayan ve nesneleştiren klişeler aracılığıyla meşru kılınır. Dolayısıyla nefret söylemi, içinde suç potansiyelini de barındırmaktadır (Tsisis, 2002; Akt: Alğan ve Şensever, 2010: 17).

“Politika bir savaştır” metaforunu futbola uyarlayarak “Futbol bir savaştır” metaforunu sorgulayan Özer’e göre “savaş” eğrilemesinin 10 gerektirimi vardır: Savaş iki ya da daha fazla düşman gerektirir. Savaş stratejiler gerektirir. Savaş saldırı gerektirir. Savaş silahlar kullanmayı gerektirir. Savaşın liderleri vardır. Savaş bir çarpışma gerektirir. Genellikle yengi ya da yenilgiyle biter. Savaş şiddet içerir. Savaş hükmetmek için mücadele etmeyi gerektirir. Savaş tehlikelidir (Özer, 2009: 177-179). Spor medyasının, bu yaklaşımda ortaya çıkan “futbol bir savaştır” metaforunun gerektirimlerini doğrulayan bir dile sahip olduğu söylenebilir. Haberlerde maçların bir savaş veya dramatik bir edim olarak sunulması, gazeteyi işlevsel olarak bir forum ya da arenaya çevirmektedir (Özer, 2009: 183). Türk futbol medyası, kullandığı dil ve söylem aracılığı ile Türk toplumunda şiddet kültürünün yeniden üretilmesine, bu dil ve söylemlerin futbolla ilgili temel ideoloji araçlarının milliyetçilik ve cinsiyetçilik çerçevesinde belirlenmesine de katkıda bulunmaktadır (Talimciler, 2010: 175). Medya çeşitliliğine bakıldığında Türkiye’de gazetelerin günlük baskı sayılarının toplamı 5 milyon civarındadır. Hangi siyasi eğilime sahip olursa olsun bütün gazetelerde spor sayfaları yer almaktadır.

Futbol medyasında kullanılan haber başlıklarında askeri bir dilin tercih edildiği ve bu dil aracılığıyla şoven bir anlayışın desteklendiği görülmektedir. Türkiye’de futbol medyası belki metaforik olarak, belki de taraftarlara şirin görünmek adına, kullandığı dille (seçilen haber başlıkları, kullanılan fotoğraflar, haber metinleri) ideolojinin oluşturulmasına, uygulanmasına ve değiştirilmesine yardımcı olmaktadır. Çünkü ideolojiler kullanılan dil üzerinden temellenmek suretiyle çeşitli güç ilişkilerinin oluşmasına vesile olmaktadır. Futbol medyası sıkça kullandığı milliyetçi dili özellikle militarist söylemler (futbol takımını orduya benzetme, nişan alma, hedef vurma, sınır ötesi harekâta bulunma, galibiyeti şehitlerimize hediye etme, terfi etme, yüzbaşı rütbesini alma gibi) ve fotoğraflarla sıkça desteklemektedir (Talimciler, 2012: 259). Gazetelerin spor sayfalarının başlıklarının incelendiği bir araştırmada (Özsoy, 2011), futbol müsabakalarının savaş metaforları ile okuyucuya duyurulduğu, “intikam”, “kayıp” gibi taraftarlar arasında gerginlik yaratacak türde ifadelerin haber başlıklarında sıkça geçtiği saptanmıştır. Spor gazeteleri, anlaşmazlıkları “kavga”, müsabakaları “kayıp”, golü “kurşun”, galibiyeti “imha” olarak nitelendirmişlerdir. Spor gazetelerinin, özellikle futbolla ilgili haberleri verirken taraftarlar arasındaki rekabeti düşmanlığa çevirmeye zemin hazırlayacak türde bir dil kullandığı saptanmıştır.

2012 yılında Fenerbahçe-Galatasaray arasında oynanan derbi karşılaşması ile ilgili 5-13 Mayıs 2102 tarihleri arasında 13 televizyon kanalında yayınlanan spor programı ve ana haber bültenlerinin analiz edildiği araştırmada (Demir, 2013: 247-248), içinde taraftarı olumsuz yönlendirici, nefret söylemleri içeren yayınların yapıldığı saptanmış ve şu ifadelerle sıkça rastlanmıştır: “Kan, heyecan, korku, savaş, patlamak, gerginlik, provokasyon, hayat duracak, düşman, kan davası, yürek dayanmaz, kızışmak, daha kötü olacak, daha iyi olmayacak, üzülecek, şiddet.”

Türkiye’de siyasi gazetelerin dışında, Aralık 2013 itibarıyla (medyatava.com) günlük toplam baskı sayısı 500 bin olan 3 spor gazetesi yayınlanmaktadır. Spor gazetelerinin içeriğinin büyük çoğunluğu “İddaa” ve at yarışı gibi bahis oyunu tahminlerine yer vermektedir. Popüler kültür ürünü olan spor gazeteleri, erkeklere ve daha çok alt sosyo - ekonomik gruba hitap etmektedir. Spor medyasının spora nasıl baktığı veya hedef kitlelerinin de nasıl görmesini istediği, bazı spor gazetelerine seçilen isimlerden de anlaşılabilir. Adını Fransızca “fanatique” kelimesinin Türkçe’ye geçmiş şeklinden alan Fanatik gazetesinin, toplumda olumsuz bir

anlama sahip olan fanatizmin, kamuoyu nezdinde sıradan ve olağan bir imaja bürünmesinde dolaylı bir etki yaptığı söylenebilir. Türk Dil Kurumu'nun "bağnaz" karşılığını verdiği "fanatik" sözü, günümüzde medyanın da etkisiyle spor alanında adeta meşru bir tavır olarak algılanmaktadır. Sözcü gazetesinin yan yayını olan ve adının açılımını Açık Mert Korkusuz olarak duyuran AMK isimli gazete, çağrıştırdığı sövgü sözü ile alt kültür grubunun jargonunu yakalayarak tiraj arttırmak için bu ismi seçmiş ve sosyal medyada yer alan reklamlarıyla bu imajını güçlendirmiştir.

Yazılı basının yanı sıra televizyonlardaki sporla ilgili haber ve sohbet programlarında da zaman zaman gergin ortamların yaşandığı, taraftarları tahrik edecek söylemlerin olduğu görülmektedir. Benzer bir ortam sosyal medya için de geçerlidir. Forumlar, taraftar blogları, facebook ve twitter gibi micro blog sitelerindeki sporla ilgili paylaşımlara sıkça rastlanmaktadır. Sosyal medyanın kontrolsüz ortamında müsabaka öncesi ve sonrasındaki paylaşımlarda nefret söylemleri daha kolay ve hızlı yayılmaktadır.

Yeni medya ortamında homofobi, transfobi, etnik milliyetçilik, mizojini (kadın düşmanlığı) ve her türlü nefret söylemi katmerli olarak işlenmektedir. "Travesti Bursa", "i... Ankaragücü" gibi Facebook grupları vardır. Bunlar sanal ortamda adeta doğallaştırılan ifadeler olarak sıklıkla dolaşıma girmektedir. Bu grupların üyeleri çoğunlukla 9-24 yaş arasındaki gençler olduğu bilinmekte ve bunların her biri zihin örüntülerini etkilemektedir (Binark, 2010: 74).

Türkiye'de nefret söylemi dendiğinde ilk akla gelenler ırk, milliyet veya cinsiyet ayrımcılığından kaynaklanan ve günümüzde de yoğunluğu veya sıklığı zamanla değiştirerek devam eden söylemler mevcuttur. Ancak bunlara karşı yasal veya toplumsal olarak yeterli ölçüde mücadele verildiğini söylemek güçtür. Bu araştırmada, Türkiye'de en fazla ilgi gören spor branşı olan futbolda yaşanan şiddet olaylarının nedenleri arasında gösterilen medyanın spor sayfalarında ve spor gazetelerindeki nefret söylemi ele alınmıştır.

YÖNTEM

Bu araştırmada gerginlik veya şiddetin yaşandığı müsabakalar referans alınarak, bunların öncesinde ve sonrasında yerel ve yurt genelinde yayın yapan siyasi gazeteler ve spor gazetelerinde yer alan nefret söylemleri içeren yazılı materyaller, nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi yöntemi yoluyla taranmıştır. Ayrıca gazetelerin internet sayfaları da incelemeye dâhil edilmiştir.

BULGULAR

Spor haberi içeren basılı gazeteler ve sosyal medyada yapılan incelemede, nefret söyleminin uluslararası müsabakalar ve milli liglerdeki müsabakalar olmak üzere iki tür futbol organizasyonunda yoğunlaştığı görülmüştür. Nefret söylemine daha çok spor gazetelerinde rastlanmıştır.

Uluslararası karşılaşmalarla ilgili nefret söylemleri

Türkiye'nin uluslararası platformda diğer ülkelerle yaşadığı siyasi gerginlikler, sportif müsabakalara da yansımakta, spor medyası bu gerginlikleri çoğu zaman kullandığı abartılı dille adeta yeniden üretmektedir. 2011 yılında Mavi Marmara baskını ile gündeme gelen Türkiye-İsrail siyasi krizi sonrası Beşiktaş'ın İsrail takımı Maccabi Tel Aviv'i yendiği maçın ardından bir spor gazetesi "Kol gibi geçirdik" başlığıyla çıkmıştır (16 Eylül 2011). Haberin spotunda da futbol maçı ile gemi baskını arasında bağlantı kurularak şu ifadeler yer verilmiştir: "Mavi Marmara baskınında vatandaşlarımızı katleden ve siyasi kriz yaşadığımız İsrail'e en güzel yanıtı Beşiktaş verdi. (...) Osmanlı tokadını İsrail'in suratında patlattı."

Türk takımlarının İsrail takımlarıyla eşleştiği çoğu maçta spor gazetelerinde nefret söylemine rastlanmaktadır. Galatasaray'ın 2009 yılında UEFA Avrupa Ligi 3. Ön Eleme Turu rövanş maçında eşleştiği Maccabi Netanya takımını 4-1 yenmesinden sonra bir spor gazetesi "Aslanım Netanya'ya çok güzel koydu" başlığını kullanmıştır. Argo kullanımı ve düzeysizliğin kof milliyetçilikle buluşmasıyla ortaya çıkan söylem tarzı, spor gazetelerinde açık sövgüye dönüşmekte, bu tarzda yayın yapan gazeteler sınırlı da olsa okuyucu kitlesi bulabilmektedir.

Dünyada olduğu gibi Türkiye'deki spor medyası da, milli müsabakalarla ilgili yaptığı haberlerde taraflı bir habercilik anlayışı ortaya koymakta ve kullandığı dil rakip ülke aleyhine bazen nefret söylemine dönmektedir. 2005 yılında Türk Milli Takımı'nın İsviçre ile oynadığı maçın öncesinde iki ülkenin gazeteleri arasında düzeyi düşük bir başlık rekabeti yaşanmıştır. Yüksek tirajlı bir İsviçre gazetesinin, maç öncesinde "Türkler altına yapıyor" başlığını kullanması üzerine bir Türk gazetesi de 1. sayfasından İsviçre gazetesinin haberini tekrarlayarak "Pisviçre" başlığı altında şu ifadeler yer vermiştir: "İsviçreliler, tarihi maç öncesinde Türkiye'ye

hakaret yağdırmaya başladı: Türkler korkudan altlarına yapıyor, Türkler fakir ve aciz...”

Spor alanındaki nefret söylemi, dönem dönem cinsiyet ayrımcılığı üzerinden de gazete sayfalarında yer edinebilmektedir. Erkekler tarafından oynanan, erkeklerin izlediği ve spor haberlerini yapanların da çoğunlukla erkek olduğu futbol ortamında kadınlık bir aşağılama ifadesi olarak kullanılmaktadır. Bir spor gazetesi Türkiye – İsviçre maçı öncesinde “İsviçre’yi bugün Kadıköy’ün çimlerine gömeceğiz. Futbol erkek oyunu” başlığı altında rakip takım oyuncularının fotoğraflarını kadın bedenleri üzerine koyarak cinsiyet üzerinden bir aşağılamada bulunmuştur.

Gazetelerdeki başlıklar aracılığıyla artan gerginliğin de etkisiyle, müsabaka sırasında olaylar yaşanmıştır. 16 Kasım 2005 tarihinde oynanan ve Türkiye’nin 4-2 kaybettiği 2006 Dünya Kupası ikinci baraj maçındaki maçın ardından Türkiye finallere gitme şansını kaybetmiş, maçın bitiş düdüğü ile sahada futbolcular arasında kavga çıkmıştır. FIFA disiplin komitesi, Türkiye A Milli Futbol Takımına, bu maçta çıkan olaylardan dolayı 6 resmi maçı tarafsız sahada ve seyircisiz oynama cezası vermiştir.

Türkiye ile Yunanistan ve Kıbrıs Rum Kesimi arasındaki tarihsel gerginlik, Türk takımlarının Rum takımlarıyla karşı karşıya geldiği platformlarda spor haberlerine de yansımıştır. 2010 yılında Euro Challenge Kupası’nda Pınar Karşıyaka’nın eşleştiği Kıbrıs Rum Kesimi’nden Apoel ile Lefkoşa’da oynadığı karşılaşmada çıkan olaylar, Türkiye’de yayınlanan siyasi bir gazetenin 1. sayfasından “Barbar Rum saldırdı” başlığıyla duyurulmuştur. Gazete, haberdeki başlık ile yaşanan olayı tüm Rum halkına mal eden ve "barbar" nitelmesiyle Rumlara hakaret eden nefret dili kullanmıştır.

Spor medyasının yakın tarihine bakıldığında uluslararası futbol müsabakalarında yaşanan gerginliklerin gazetelere argo ve küfür içeren başlıklarla yansıdığı görülmektedir. Bunun en bilinen örneği 1988-1989 yılı şampiyon kulüpler kupasında *Galatasaray’ın İsviçre takımı Neuchatel Xamax’ı 5-0 yenmesinin ardından* maç esnasında çıkan olaylar nedeniyle UEFA’nın Galatasaray’ı hükmen yenik sayma girişimine karşı siyasi bir gazete, ahlaki sınırları aşarak manşetinde “O... Çocukları” ifadesini kullanmıştır. Aynı başlık 1993 yılında Galatasaray’ın Avrupa kupalarında karşılaştığı Manchester United maçından sonra da benzer sebeplerle atılmıştır.

Spor gazeteleri, bazen de doğrudan söyleyemediği ifadelere, çağrışımlar kullanarak başlıklarında yer vermektedir. Bir spor

gazetesi, “Ç... Çocukları” ifadesiyle daha önce kullanılan küfür içeren başlıkları anımsatmış ve dolaylı da olsa nefret ifadesini dile getirmiştir. Gazetenin üst başlığında da şu ifadeler yer almıştır: “Ev sahibi İsviçre’yi Basel’de bozguna uğrattık!” Maçtan önce Terim’i kebab yapan İsviçreli “Çikolata Çocukları”na “Tokat Kebabı”ni yedirdik. Çeyrek final şansımızı Çek Cumhuriyeti maçına taşıdık!” Spor sayfaları, spor müsabakalarında tribünlerde eksik olmayan ve bir türlü önlemeyen küfürlü tezahürat ortamını sayfalarına olduğu gibi taşıyarak, yerli kulüplerin başka ülkelerin takımlarıyla yaptıkları maçlar sırasında kendilerini ahlaki sınırlamaları bir kenara koyarak “kavgada bile söylenmeyecek” sözleri sayfalarında başlık olarak kullanabilmektedir.

Spor medyası tarihinde nefret söyleminin zirveye çıktığı haberlerden birisi de 2000 yılında Galatasaray’ın İngiliz Leeds United takımı ile oynadığı Avrupa Şampiyon Kulüpler Kupası maçı sonrasında dönemin çok satan siyasi bir gazetesine aittir. Galatasaray’ın 2-0 kazandığı ve İstanbul’da stat dışında çıkan olaylarda iki İngiliz taraftarın hayatını kaybettiği maçtan sonra gazete, 1. sayfasından “Two size” başlığını kullanmıştır. Bu başlıkla karşılaşmayı Galatasaray’ın 2-0 kazanmasının yanı sıra Taksim’de çıkan olaylarda İngiliz taraftarlarının hayatını kaybettiği olaylara da gönderme yapılmıştır. Başlığın altındaki haberin spotunda şu ifadeler yer almıştır: “Holiganların sokakta da sahada da ağzını burnunu kıldık. Biz Türkler, Avrupalı rakiplerimizi çiçeklerle karşılar, alkışlarla uğurlarız... Ama sizi suratınıza TÜKÜREK gönderiyoruz! Two... Two... İngiltere’ye kadar yolunuz var!” Gazetenin 1. sayfasında tam sayfayı kaplayan haberde sokakta bir İngiliz taraftarın diz çökmüş bir fotoğrafı “sokakta böyle”, altta ise Leeds United’li Harry Kewel’in (Daha sonra 2008 yılında Galatasaray’ın oyuncusu olmuştur) diz çökmüş fotoğrafı “sahada böyle” ibareleriyle yer almıştır. Taraftarın diz çöktüğü fotoğrafın içinde “Leeds’li holiganlara Taksim’de kafasına vura vura vatan toprağını öptürdüler...” yazısı görülürken, futbolcunun fotoğrafının içinde ise “Leeds’li futbolculara Ali Sami Yen’in çimlerinde cenaze namazı kıldırıldılar. Hem de two rekât...” ifadeleri bulunmaktadır.

Fenerbahçe’nin Şampiyonlar Ligi’nde 5 Kasım 2008 tarihinde Londra’da Arsenal ile oynadığı ve 0-0 berabere biten maçın ardından bir spor gazetesi, nefret söylemi içeren düzeyi düşük bir başlık kullanmıştır: “Acıdı mı Dingiliz.” Benzer bir başlık 2000 yılında Galatasaray’ın UEFA Kupası’nda finale çıktığı maçın öncesinde siyasi bir gazetenin 1. sayfasının manşetinden kopyalanmıştır: “Dingiltere”. Düzeysiz kelime oyunlarını içinde barındıran bu tür

başlıklarla rakip ülke küçümsenmeye çalışılmış, yabancı bir ülkeye yönelik nefret söylemiyle okuyucunun duygularına hitap edilmiştir.

Ulusal liglerle ilgili nefret söylemleri

Lig maçlarındaki takımların rekabeti, günümüzde sosyal medya üzerinden de dolaşıma girerek taraftarların arasındaki gerginliği arttırmaktadır. Taraftar, sosyal medya aracılığıyla hızlı bir şekilde organize olabilmekte ve gerekirse eyleme geçmektedir. Sosyal medya, geleneksel medya için de haber kaynağı haline gelmiştir. 2012 Nisan ayında Fenerbahçe Trabzonspor rekabetinde sosyal medya üzerinde yaşanan bir spor gazetesine de haber olmuştur. Facebook'ta Trabzonsporlu üniversitelilerin kurduğu öne sürülen Uni-Ts Ankara sayfasında yayınlanan bir fotoğraf ve altındaki yazı, spor gazetesinde şu ifadelerle haber olmuştur: *“Spor değil sanki savaş. Futbol değil adeta kan davası... Fenerbahçe ile Trabzonspor arasındaki husumet bu noktada... Fenerbahçe'nin deklarasyonuna Trabzonspor öyle bir sert yanıt verdi ki, ortalık karıştı. Sanal âlemde taraftarlar birbirine girdi. Fotoğrafta işaret içine alınan şahısları kaldıkları evde-yurtta bulup ellerindeki atkılarını alan ve gerekli yaptırımını uygulayan ilk 5 arkadaşımıza Üni-Ts Ankara olarak 2012-2013 sezonu kombinesi hediye edilecek! Yaptırım uygularken videoya alınması tek şartımızdır”* Sosyal medyada kaynağı belirsiz kişi ya da kişilerce oluşturulmuş bir sayfada yayınlanan ve insanları şiddet için hedef gösteren bu haberin gazeteye taşınması, nefret söylemini sorumsuzca geniş kitlelere yaymıştır.

Türkiye’de en fazla taraftara sahip olduğu söylenen Fenerbahçe ve Galatasaray’ın rekabeti, spor medyası için en önemli haber konularından biri olmaktadır. Ancak bu rekabetin dozunun medyanın dilinin de etkisiyle zaman zaman düşmanlığa dönüştüğü söylenebilir. Bir spor gazetesi, futbolcuların vücutlarındaki dövmeleleriyle ilgili bir haberi *“Galatasaraylı ve Fenerbahçeli taraftarlar birbirlerine soruyor: Kim döver! Meireles mi Melo mu?”* başlığıyla vererek, şiddet çağrıştıran bir mecaz kullanmıştır.

Siyasi bir gazetenin spor sayfasında Galatasaray’ın 2013 yılında çocuklar için düzenlediği yılbaşı balosunda çizgi roman kahramanı “tweety”nin Fenerbahçe’yi sembolize eden kanaryaya benzetilmesi üzerine çocukların ve futbolcuların sırayla tokat attığına dair bir haber yer almıştır. Çocuklara rakip kulüp sembolüne tokat attırılması olayı özü itibarıyla şiddetin öğretilmesi anlamına gelmekteyken, olumsuzluğuna vurgu yapılmadan bu olayın gazetede *“Kanarya’ya tokat!”* başlığıyla sıradan bir haber olarak yer alması da ayrı bir

olumsuzluğu beraberinde getirmektedir. Bu haberle, sportif bir konuda diğerk bir kulüp, çocuklar için tokatlanması gereken bir hedef olarak gösterilerek, açık bir nefret söylemi gündeme getirilmiştir.

Türkiye'nin spor gündemine 2011 yılında bir şike davası girmiştir. Bu davada başta Fenerbahçe kulübünün yöneticisi olmak üzere bazı kulüp yöneticileri, şike yapmakla suçlanmış, kulüp başkanı Aziz Yıldırım, yaklaşık 1 yıl tutuklu yargılanmıştır. Bu davadan dolayı Fenerbahçe UEFA tarafından Avrupa Kupaları'ndan men edilmiştir. Fenerbahçe'nin daha sonra Futbol Tahkim Mahkemesi'ne (CAS) yaptığı başvuru reddedilmiştir. Bu dava süresince bazı gazeteler, tiraj kaygısıyla taraftara hoş görünme adına taraflı yayınlar yapmıştır. Bir spor gazetesi, "Fenerbahçe düşmanları kına yakın" başlığıyla şu ifadeler yer vermiştir: "Türkiye'yi Avrupa'ya ispiyonlayanlar, muradına erdi. UEFA'nın tehdit kokan talebi üzerine korkan Futbol Federasyonu, Fenerbahçe'yi kurban etti ve Şampiyonlar Ligi'nden çekti. Skandal karara tepkiler yağıyor." Gazete, 25 Ağustos 2011 tarihli sayısındaki 1. sayfasında hukuki bir sürecin devam ettiği davada kararı alanları "Fenerbahçe düşmanı" olarak nitelemiş, karardan dolayı tepkili olduğu öne sürülen taraftara adeta hedef göstermiştir. Gazetenin "Kına yakın" başlığıyla halk arasında kullanılan argo sözcük tamlamasına gönderme yapılmış ve süreçle ilgili nefret söylemini dolaşıma sokmuştur.

Gazetelerin internet sitelerindeki yayınları, bazen basılı gazetede içerikten farklı olabilmektedir. 2013 yılında Fenerbahçe'nin seyircisiz oynama cezası aldığı 5. maçında sonunda oynadığı Orduspor maçındaki galibiyeti, bir spor gazetesinin internet sitesinde "Ordu erkek gördü" başlığıyla duyurulmuştur. Cezalı maçlarda kadın taraftarları önünde oynayan Fenerbahçe'nin ilk defa erkek taraftarı önünde oynamasını kelime oyunu ve cinselliğe gönderme yaparak "Erkek gördü" başlığını uygun gören gazete, Orduspor camiasından büyük tepki görmüştür. Tepkiler üzerine gazete açıklama yaparak Ordu halkından özür dilemiş ve bu başlığı atan personelin işine son verildiğini duyurmuştur.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak araştırma kapsamında incelenen spor medyasında; toplumun geniş kesiminin ilgi gösterdiği müsabaka ve spor olayları boyunca özellikle milli maçlar öncesinde rakip ülkenin takımına karşı, büyük takımların maçları öncesinde ve sonrasında ise birbirlerine karşı nefret söylemi içeren ifadelerin sık olmasa da yer aldığı görülmüştür.

Türkiye’de en yaygın spor branşı olan futbolda ülkeler, büyük kulüpler ya da şehirlerle özdeşleşmiş kulüpler arasındaki sportif rekabete dayalı taraftarlık, medyanın da dolaylı ya da doğrudan etkisiyle fanatizme dönüşmektedir. Spor sahalarında görülen şiddet olaylarında geleneksel ve yeni medyanın kullandığı gizli ve açık nefret söylemleriyle taraftarlar arasında var olan gerginliği tırmandırıcı yeniden üretici bir etkisinin olduğu söylenebilir.

Oran’a (2012: 44) göre nefret söylemi, nefret suçunun işlenmesi için ön koşuldur. Nefret söyleminin nefret suçuna dönüştüğü olaylardan biri de 2013 Mayıs ayında oynanan Fenerbahçe-Galatasaray futbol karşılaşması sonrasında İstanbul’da taraftar **Burak Yıldırım**’ın öldürülmesidir. Olayın ardından gazetelerde yer alan ifadelerde cinayetin azmettiricisi olarak suçlanan birçok kesim arasında medya da yer almaktadır. Fanatik Gazetesi’nin 14 Mayıs 2013 tarihli sayısının ilk sayfasında “Bu tabutu kim kaldıracak” başlıklı yazıda da şöyle bir özeleştiri yapılmıştır: “Saha içini terörize eden oyuncular... Taraftarı galeyana getiren sorumsuz yöneticiler... Abuk sabuk programlar, altına yorumcu yazılan holiganlar... Şöhret için satırların kin tohumları eken sözüm ona gazeteciler... Ve bunlara yıllardır göz yuman devlet... Bakandan medyaya kadar hepimiz suçluyuz...” Medyadaki nefret söylemini yasal düzenlemelerle önlemenin güçlüğü ortadadır. Bu noktada günümüzde birden çok yazılı ve elektronik mecraya sahip medya kuruluşlarının kendi içinde bir otokontrol mekanizması kurması beklenebilir. Doğan Grubu gibi bazı medya kuruluşları da kendi bünyelerindeki yayın organları için ilkeler belirlemiştir. Bunun yanı sıra gazetelerin spor sayfalarında ve spor gazetelerinde okur temsilcilerinin bulunması, okurlardan gelen eleştirilerin yayımlandığı bölümlerin olması, medyada bir otokontrol ortamı oluşturacaktır.

Nefret söylemine karşı medyanın sivil toplum örgütü niteliğindeki mesleki dayanışma örgütlerinin daha aktif olması öngörülebilir. Türkiye’de medyayla ilgili Türkiye Gazeteciler Cemiyeti ve Basın Konseyi gibi mesleki örgütlerin yaptırım gücü olmayan sadece uyulması tavsiye edilen ilkeleri mevcuttur. Bu ilkeler içinde doğrudan nefret söylemi ifadesi geçmemekle birlikte “şiddet ve zorbalığı özendirici, insani değerleri incitici yayın yapmaktan kaçınılır” maddesi yer almaktadır (basınkonseyi.org.tr). Bazı gazetelerin künyelerinde “Bu gazete basın meslek ilkelerine uymaya söz vermiştir” ibaresi yer almaktadır. Basın meslek ilkelerinde, nefret söyleminin de tanımlanması, farkındalık yaratılması açısından önem taşımaktadır. Spor medyası alanında en çok üyesi olan mesleki örgüt

olan Türkiye Spor Yazarları Derneği (TSYD) de bünyesinde bulunan etik kurul aracılığıyla etik ihlallerini değerlendirerek medya kuruluşlarını uyarmaktadır. Herhangi bir yaptırım bulunmayan bu tip düzenlemelerin ne kadar etkili olduğu konusu, uygulamalara bakıldığında çok ümit verici görünmemektedir. Spor medyası için nefret söylemlerini takip edip deşifre edecek bir organizasyon kurulmalıdır.

Nefret söylemleri, yasal olarak da tanımlanmalıdır ancak ceza yaptırımları kadar, sosyal mekanizmaların özellikle sivil toplum öncülerinin bu konuda önemli sorumlulukları bulunmaktadır. Ancak Türkiye'deki sivil toplum örgütleri ülkemizde halktan kopuk, seçkin bir çizgide buldukları için sınırlı bir etki alanına sahiptir (İnceoğlu, 2010: 147). Medya alanındaki sivil toplum örgütlerinin de yöneticilerinin gazete ve televizyon kuruluşlarının yönetici veya çalışanları arasından seçilmesi veya yaptırım gücü eksikliğinden dolayı nefret söylemleri gibi etik kuralları ihlal olarak görülebilecek olumsuzluklar karşısında caydırıcı bir unsur olarak değerlendirilmesi güçtür.

İnternet üzerinde yapılan taramalarda kulüp taraftarlarına yönelik yayın yapan internet siteleri ve forumlarda, rakip kulüp taraftarlarına yönelik aşağılayıcı ifadelerin daha sık kullanıldığı saptanmıştır. İnternet medyasında yer alan haberlerdeki okuyucu yorumlarında, etnik ya da cinsel aşağılamalar içeren sözlere rastlanmaktadır. Bunun dışında nefret söylemi içeren mesajların Facebook, Twitter, Youtube gibi sosyal medyaya da taşınarak özellikle paylaşımlara yapılan yorumlarla genç kuşak arasında dolaşıma sokulduğu da var olan bir gerçekliktir.

Medya genel itibarıyla ticari kaygılarla yayın yapmaktadır. Her yaş grubundan bireyler cinsiyeti, eğitim düzeyi, ideolojisi ne olursa olsun medyadaki şiddet ve nefret potansiyeliyle karşı karşıyadır. Spor medyasının da özellikle genç kuşaklar tarafından yoğun bir şekilde izlendiği bilinmektedir. Bu noktadan bakıldığında çocukların zihinlerine, özü dostluk ve barış olan sporun olumsuz kavramlarla yerleşmemesi için spor medyasına önemli sorumluluk düşmektedir. Gazete editörleri ve yazarları, televizyondaki yorumcular ve internet sayfası editörleri; sporla ilgili gelişmeleri okuyucuya aktarırken barışçıl ifadeler seçmeye özen göstermelidir. Her ne kadar içeriğinde medya mensuplarına yönelik maddelerin de bulunduğu 6222 sayılı *Sporla Şiddet ve Düzensizliğin Önlenmesine Dair Kanun* gibi yasal düzenlemelere başvurulsa da bunların da yayıncıları caydırıcı olmadığı görülmektedir. Şiddetin sunumu konusunda caydırıcı olmak

yerine pazarlamasında aktif rol oynayan medyanın doğru okunması, özellikle anne babaların çocuklarını medya karşısında savunmasız bırakmaması gerekmektedir. Medya okuryazarlığı derslerinin yaygınlaştırılması bu bağlamda önem kazanmaktadır.

Bu araştırmada elde edilen veriler, nefret söyleminin bariz olarak yer aldığı gazete haberlerinden derlenmiştir. Bundan sonra yapılacak araştırmalarda spor sayfalarındaki köşe yazarlarının yazıları ile televizyondaki spor programlarında ekrana çıkan yorumcuların yorumlarının içeriğindeki nefret söylemleri incelenebilir. Aynı şekilde internetteki taraftar blogları ve sosyal medyadaki sportif konularla ilgili paylaşımlar da nefret söylemi bağlamında ayrı bir araştırmanın konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- Alğan, C. ve Şensever, L. (2010). *Ulusal Basında Nefret Suçları: 10 Yıl, 10 Örnek*, Sosyal Değişim Derneği, İstanbul.
- Basın Konseyi, Basın Meslek İlkeleri, <http://www.basinkonseyi.org.tr/>
- Binark, M (2010) *Nefret Suçlarıyla Mücadele Konferansları Konuşma Metinleri*, Ankara: İnsan Hakları Gündemi Derneği.
- Council of Europe Committee of Ministers (CEOM). (1997). *Of The Committee of Ministers to Member States on "Hate Speech"*. Recommendation No. R (97) 20.
- Demir, M. (2013). 2012 Süper Kupa Finalinin Televizyonlardaki Yansıması, Söylemlerin Nefret Algısı Oluşturma Bağlamında Değerlendirilmesi, *Akademik Araştırmalar Dergisi* (56): 231-254.
- Güz, N., Küçükdoğan R., Sarı, N., Küçükdoğan B., Zeybek, I. (2002). *Etkili İletişim Terimleri*, İstanbul: İnkılap Yayınları.
- İnceoğlu A.A (2012) *Nefret Suçu Kavramı ve Türk Ceza Mevzuatı Açısından Değerlendirilmesi Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Derleyen: Yasemin İnceoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- İnceoğlu Y. ve Sözeri C. (2012) *Nefret Suçlarında Medyanın Sorumluluğu Nefret Söylemi ve/veya Nefret Suçları*, Derleyen: Yasemin İnceoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kocaman, A. (1996). *Söylem Üzerine*, Ankara: Hitit Yayınevi.
- Korat, G. (2008). *Dil, Edebiyat ve İletişim*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Küzeci, L. (2007). AİHS'nin 10. Maddesi Işığında Nefret İçerikli ve Irkçı Nitelikli Düşünce Açıklamaları, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, Sayı 71, 174-200.
- McGill, C. (2006). *Futbolun Kârhanesi, Futbol Taraftarlarının Elinden Nasıl Kayıyor*, Çeviren: Can Cemgil, İstanbul: İthaki.
- McGonagle, T. (2001). Wrestling (Racial) Equality from Tolerance of Hate Speech, *Dublin University Law Journal*, 21, pp.26.
- Medyatava. 2.12.2013 - 8.12.2013 Haftası Tiraj Tablosu,
Erişim Adresi: <http://www.medyatava.com/tiraj>, Erişim: 16. 12. 2013.
- Mutlu, E. (2008). *İletişim Sözlüğü*, İstanbul: Ayraç.
- Oran, B. (2012). *Maksimum Rezillik: Nefret Suçu ve Nefret Suçunun Önkoşulu: Nefret Söylemi Nefret Söylemi ve Nefret Suçları*, Derleyen: Yasemin İnceoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Özer, Ö. (2009). *Eleştirel Haber Çözümlemeleri*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Yayınları.

- Özsoy, S. (2011). Spor Gazetelerinin Başlıklarında Militarist ve Şiddet İçerikli Metaforlar, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi e-Dergisi*, Sayı 1, ss. 88-114.
- Post, R. (2009). *Hate Speech in Extreme Speech and Democracy*, eds I. Hare and J. Weinstein, Oxford University Press, New York, p.123-124.
- Talimciler, A. (2010). *Sporun Sosyolojisi Sosyolojinin Sporu*, İstanbul: Bağlam Yayıncılık.
- Talimciler, A. (2012). *Ötekine Yönelik Nefretin Fark Edilmediği ya da Kanıksandığı Alan: Türkiye’de Futbol Medyası, Nefret Söylemi ve Nefret Suçları*, Derleyen: Yasemin İnceoğlu, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Tsesis, A. (2002). *Destructive Messages: How Hate Speech Paves the Way for Harmful Social Movements*, New York, New York University Press, p. 81-82.
- Wolfson, N. (1997). *Hate Speech, Sex Speech, Free Speech*. Library of Congress Cataloging, USA.